

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.5.14>

ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Денисовський Михайло Дмитрович,

ORCID: 0000-0002-2265-4190

кандидат юридичних наук,
декан юридичного відділення (бакалаврату)
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола

Томчук Інна Олександрівна,

ORCID: 0000-0001-9234-043X

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри права
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола

Сівіцька Ганна Євгенівна,

здобувач вищої освіти юридичного відділення
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола

У статті ґрунтовно досліджено положення Кримінального процесуального кодексу України стосовно кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Розглянуто особливості правового регулювання зазначеного провадження, перелічено правові заходи забезпечення захисту державної таємниці, а також визначено проблеми правової охорони інституту державної таємниці під час досудового розслідування.

Окреслено основні умови доступу учасників кримінального провадження до відомостей, що становлять державну таємницю, а також проблематику збереження таких відомостей. Розглянуто питання вжиття слідчим, прокурором, судом заходів, спрямованих на запобігання розголошенню інформації, що становить державну таємницю, та її матеріальних носіїв.

Установлено характерні законодавчі особливості процедури здійснення досудового розслідування та судового провадження щодо відомостей, які становлять державну таємницю, і проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить державну таємницю, з'ясовано відповідальність учасників кримінального провадження в разі її розголошення. Зазначено, що однією з гарантій збереження державної таємниці є проведення досудового розслідування з дотриманням вимог режиму секретності.

Констатовано, що незважаючи на вагомий внесок учених у кримінально-процесуальну та правоохоронну практику, натепер залишаються все ще не вирішеними деякі питання, що виникають під час кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, що має негативний вплив на її збереження.

У статті висвітлено прогалини чинного законодавства в частині, що стосується ефективності кримінально-правових норм, якими визначено порядок охорони відомостей, що становлять державну таємницю. На підставі досліджень теоретичних положень охорони відомостей, які становлять державну таємницю, на всіх стадіях кримінального провадження запропоновано шляхи вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, які сприятимуть збереженню й охороні державної таємниці під час кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, охорона відомостей, що становлять державну таємницю, режим секретності.

Denysovskyi Mykhailo, Tomchuk Inna, Sivitska Hanna. Protection of state secrets during criminal conduct

The article thoroughly examines the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding criminal proceedings, which contain information that constitutes a state secret. The peculiarities of legal regulation of the mentioned proceedings are considered, the legal measures to ensure the protection of state secrets are listed, as well as the problems of legal protection of the institute of state secrets during the pre-trial investigation are identified.

The main conditions of access of participants in criminal proceedings to information that is a state secret, as well as the issue of preservation of such information are outlined. The issue of taking measures by the investigator, prosecutor, court aimed at preventing the disclosure of information constituting a state secret and its material carriers is considered.

The characteristic legislative features of the procedure of pre-trial investigation and court proceedings on information that is a state secret and examination in criminal proceedings containing a state secret are established, the responsibility of the participants in criminal proceedings in case of its disclosure is clarified. It is noted that one of the guarantees of state secrecy is to conduct a pre-trial investigation in compliance with the requirements of the secrecy regime.

It is stated that despite the significant contribution of scientists to criminal procedure and law enforcement practice, to date there are still unresolved certain issues that arise during criminal proceedings, which contain information that is a state secret, which in turn has a negative impact on its preservation.

The article highlights the gaps in the current legislation in the part concerning the effectiveness of criminal law, which defines the procedure for protection of information constituting a state secret. On the basis of research of theoretical provisions of information protection, which are a state secret at all stages of criminal proceedings, ways to improve the current criminal procedure legislation are proposed, which will contribute to the preservation and protection of state secrets during criminal proceedings.

Key words: *criminal proceedings, pre-trial investigation, protection of information constituting a state secret, secrecy regime.*

Постановка завдання. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), ухваленому Верховною Радою України у 2012 р., було запроваджено багато нововведень. Одним із них є впровадження у кримінальний процес норм, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці. Під охороною відомостей, що становлять державну таємницю, варто розуміти сукупність процесуальних норм, які забезпечують таємницю проведення досудового розслідування і судового провадження, що сприяє досягненню визначених завдань кримінального провадження.

Питанням охорони державної таємниці, які передбачені КПК України, приділяли значну увагу такі науковці, як: М.Б. Головка, Є.Ф. Тищенко, К.В. Антонов, К.І. Чижмарь, В.В. Вапнярчук, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, С.Л. Ємельянов, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, В.С. Кузьмічов, В.П. Лавров, Л.Д. Удалова й інші. У результаті проведеного аналізу напрацювань цих та багатьох інших учених можна зазначити, що натепер ще не визначені єдині

підходи до розуміння кримінально-процесуальних норм, які регулюють порядок здійснення кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.

Метою статті є дослідження теоретичних положень охорони відомостей, які становлять державну таємницю, на всіх стадіях кримінального провадження, розроблення пропозицій стосовно внесення змін до КПК України з метою їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливою під час кримінального провадження з погляду недопущення настання суспільно небезпечних наслідків, вважається інформація, що містить державну таємницю, тому забезпечення її гарантій у кримінальному процесі потребує особливої уваги. Державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані

в порядку, установленому Законом України «Про державну таємницю», державною таємницею і підлягають охороні державою [1].

Варто зазначити, що нормативно-правовими актами України передбачені гарантії щодо недопущення розголошення інформації, яка містить державну таємницю. Зокрема, відповідно до ст. 18 Закону України «Про державну таємницю» до них можна віднести:

- єдині вимоги до користування, виготовлення, збереження, транспортування, передачі, обліку матеріальних носіїв секретної інформації;

- технічний та криптографічний захист секретної інформації;

- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;

- наявність відповідальності за незаконне поводження з інформацією, що становить державну таємницю тощо.

Здійснення кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, у КПК України врегульовано у гл. 40, де передбачені особливості проведення відповідних експертиз, а також можливість і умови участі в такому провадженні суб'єктів кримінального процесу. Зокрема, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності, під яким варто розуміти встановлений згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці.

Стосовно матеріалів, що становлять державну таємницю, то вони зберігаються разом із матеріалами кримінального провадження. Проте, якщо матеріальні носії секретної інформації не долучені до матеріалів досудового розслідування, вони передаються на зберігання до режим-секретного підрозділу органу досудового розслідування.

Ч. 2 ст. 517 КПК України закріплює положення, відповідно до якого «процесуальні рішення не повинні містити відомостей, що становлять державну таєм-

ницю». Відповідно до ст. 110 КПК України процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Судове рішення ухвалюється у формі ухвали, постанови або вироку, а рішення слідчого, дізнавача, прокурора ухвалюється у формі постанови. Обвинувальний акт також є процесуальним рішенням [2]. З вищезазначеного можна зробити висновок, що перелічені процесуальні акти, окрім вимог щодо змісту, також повинні відповідати ще одній вимозі, а саме не містити відомостей, що становлять державну таємницю.

Заборони щодо викладення у протоколах слідчих (розшукових) дій відомостей, що становлять державну таємницю чинним КПК України не передбачено. Отже, у протоколі допиту свідка, якому стало відомо державну таємницю, такі відомості підлягають фіксації. Проблемним є те, що нате-пер кримінальним процесуальним законодавством не закріплено порядок допуску та доступу до такого кримінального провадження вказаної вище категорії свідків та їхніх адвокатів, а також обов'язок попередження їх про кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці [3, с. 357].

Варто погодитися з К.В. Антоном, який зазначає, що під час допиту особи у кримінальному провадженні з охорони відомостей, що становлять державну таємницю, процедура погодження слідчим із керівником органу повинна бути закріплена у КПК України. Таке погодження повинно фіксуватися в письмовій формі [3, с. 357].

У зв'язку із цим вважаємо доцільним доповнити ч. 1 ст. 517 КПК України такого змісту: «Усіх осіб, які беруть участь у даному кримінальному провадженні, треба повідомляти про кримінальну відповідальність за розголошення таких відомостей з обов'язковою фіксацією необхідності збереження їхньої секретності».

Доцільно згадати, що у Кримінальному кодексі України зазначено: «За розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства передбачена кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі на

строк від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, карається позбавленням волі строком від п'яти до восьми років» [4].

Відповідно до ч. 3 ст. 517 КПК України до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв. Підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю [2]. Варто згадати, що положення ч. 3 ст. 517 КПК базується на загальних вимогах ст. ст. 22–27 Закону України «Про державну таємницю». Винятком із цих вимог є надання дозволу підозрюваному чи обвинуваченому брати участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці. Однак це можливо лише після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони державної таємниці. Ч. 3 ст. 23 Закону України «Про державну таємницю» передбачає, що допуск до державної таємниці не надається в разі відмови громадянина взяти на себе письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена, а також за відсутності його письмової згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з допуском до державної таємниці [1].

Доцільно зазначити, що забезпечення охорони державної таємниці під час кримінального провадження зумовлює вжиття слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом комплексу нормативно закріплених заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втрати її матеріальних носіїв. До таких заходів варто віднести:

- забезпечення спеціального порядку допуску та доступу учасників кримінального провадження до державної таємниці (ч. ч. 3, 4 ст. 517 КПК України);

- забезпечення додержання вимог секретного діловодства під час формулювання процесуальних рішень (ч. 2 ст. 517 КПК України);

- закріплення обов'язку слідчого, прокурора, суду роз'яснити учасникам кримінального провадження їхні обов'язки щодо охорони державної таємниці, які закріплені у ст. 28 Закону України «Про державну таємницю», та попередити про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю;

- установлення обмежень прав учасників кримінального провадження, яке містить державну таємницю, у випадках, що передбачені законом та зумовлені необхідністю забезпечення охорони державної таємниці;

- забезпечення додержання вимог щодо збереження, передачі, транспортування й обліку матеріальних носіїв секретної інформації;

- закріплення обов'язку слідчого судді, суду ухвалити рішення про здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні, якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом (п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК України), зокрема й державної таємниці;

- закріплення спеціального порядку отримання під час провадження кримінальних процесуальних дій відомостей, що становлять державну таємницю [5, с. 273].

Відповідно до ч. 4 ст. 517 КПК України доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених КПК України, виходячи з обставин, установлених під час кримінального прова-

дження. Потерпілому, а також його представникам, експерту, спеціалісту, перекладачу, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику суворо забороняється робити копії та виписки з відомостей, які можуть містити державну таємницю. Якщо ж виписки робляться для подальшого здійснення кримінального провадження, вони повинні бути опечатані особою, якою вони були зроблені, у такому вигляді, який унеможливило розкриття її змісту. Зберігаються ці виписки з відповідним дотриманням затверджених вимог режиму секретності у відповідних органах досудового розслідування або суді та можуть надаватися особі, що безпосередньо їх складає, на її вимогу або під час проведення досудового розслідування безпосередньо у приміщенні органу досудового розслідування або ж під час судового провадження, тобто у приміщенні суду.

Під час дослідженні даного питання важливим убачається звернути увагу на особливості проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Залучення експерта є необхідним для встановлення, чи були ці відомості такими, що становлять державну таємницю.

З аналізу положень ст. 518 КПК України «Особливості проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить державну таємницю» убачається таке:

підставами для призначення такої експертизи є необхідність з'ясування законності віднесення таких відомостей до державної таємниці;

– зобов'язання провести експертні дослідження делегуються посадовій особі,

яка згідно з положеннями Закону України «Про державну таємницю» є уповноваженою на виконання функцій державного експерта з питань таємниць;

– визначена положеннями КПК України компетенція експерта поширюється на цю посадову особу;

– в описовій частині висновку інформація щодо використаних методів, технологій чи відомостей, що становлять державну таємницю, які застосовуються у процесі експертного дослідження, не розкривається [6, с. 159].

Висновки. У підсумку можна стверджувати, що норми КПК України, які регулюють охорону державних відомостей під час кримінального провадження, загалом забезпечують гарантії недопущення їх розголошення. Проте натепер убачається необхідність в їх удосконаленні та внесенні доповнень до ст. 517 КПК України. Зокрема, пропонуємо ч. 1 ст. 517 КПК України викласти в такій редакції: «Досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності. Усіх осіб, які беруть участь у даному кримінальному провадженні, слід повідомляти про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що містять державну таємницю, з обов'язковою фіксацією дотримання обов'язку збереження їхньої секретності».

З огляду на важливість забезпечення державною охороною державної таємниці на всіх стадіях кримінального провадження вважаємо, що дане питання потребує проведення наукових досліджень в цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855–XII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 12.08.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.09.2021).
3. Антонов К.В. Проблеми правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 355–358. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-2/92 (дата звернення: 12.08.2021).
4. Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–III. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.09.2021).

5. Ковтун Н., Штанько А. Деякі аспекти доступу учасників кримінального провадження до відомостей, що становлять державну таємницю. *Протидія злочинності: Теорія та практика* : збірник матеріалів V Міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених, 18 жовтня 2013 р. ; Нац. акад. прокур. Укр. Київ, 2013. С. 272–279.

6. Головка М.Б. До питання експертизи державних таємниць у кримінальному провадженні. *Збірник наукових праць*. 2020. № 1. С. 156–162. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.26> (дата звернення: 12.08.2021).